

**ЦИФРОВІ ГУМАНІТАРНІ НАУКИ В ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ****DIGITAL HUMANITIES IN HISTORICAL AND LEGAL RESEARCH:
PROSPECTS AND LIMITATIONS**

**Пасічник Н.О., д.і.н., професор,
старший науковий співробітник секретаріату Вченої ради**
Донецький державний університет внутрішніх справ

**Різняк Р.Я., д.і.н., професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін**
Донецький державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено комплексне дослідження ролі та значення цифрових гуманітарних наук (Digital Humanities, DH) у сфері історико-правових студій. Автори наголошують, що сучасна історико-правова наука дедалі більше стикається з викликами цифровізації, що зумовлює потребу в нових методологічних підходах. У роботі висвітлено історію становлення DH, окреслено їх основні напрями – створення цифрових архівів, застосування корпусної лінгвістики, текстової аналітики, мережевого аналізу, геоінформаційних систем (GIS) та візуалізаційних інструментів. Особливу увагу приділено джерельній базі цифрових досліджень: оцифрованим кодексам, статутам і конституціям, національним та міжнародним цифровим архівам, а також спеціалізованим базам правових текстів. Показано можливості використання OCR-технологій, Text Mining, NLP для реконструкції історико-правових пам'яток, вивчення еволюції правових понять і створення нових моделей інтерпретації правових процесів. Проаналізовано перспективи розвитку цифрових методів у правознавстві: масштабний аналіз на основі Big Data, автоматизований пошук закономірностей, міжнародна інтеграція завдяки відкритим архівам, формування нових міждисциплінарних шкіл на стику права, історії та ІТ. Водночас визначено обмеження та виклики: технічні (якість OCR, різні формати даних), методологічні (ризик редукціонізму, втрата контексту), етичні (авторство, автентичність документів), інституційні (недостатність фінансування та інфраструктури в Україні). Зроблено висновок, що DH виступають не лише технічним інструментарієм, а й новою дослідницькою парадигмою, здатною інтегрувати українську науку у світовий академічний простір. Запропоновано напрями подальших розвідок: розробка національної методології застосування DH у правових студіях, створення відкритих баз даних, використання машинного навчання для аналізу термінології та впровадження GIS у вивчення правових реформ.

Ключові слова: цифрові гуманітарні науки, історико-правові дослідження, текстова аналітика, мережевий аналіз, GIS-технології, джерельна база.

The article provides a comprehensive study of the role and significance of Digital Humanities (DH) in the field of historical and legal studies. The authors emphasize that contemporary historical and legal science increasingly faces the challenges of digitalization, which necessitates new methodological approaches. The paper highlights the history of DH development and outlines its main directions – the creation of digital archives, the use of corpus linguistics, text analytics, network analysis, geographic information systems (GIS), and visualization tools. Particular attention is paid to the source base of digital research: digitized codes, statutes, and constitutions, national and international digital archives, as well as specialized databases of legal texts. The article demonstrates the potential of OCR technologies, Text Mining, and NLP for the reconstruction of historical and legal monuments, studying the evolution of legal concepts, and creating new models of interpreting legal processes. The prospects for the development of digital methods in jurisprudence are analyzed, including large-scale analysis based on Big Data, automated search for hidden patterns, international integration through open archives, and the formation of new interdisciplinary schools at the intersection of law, history, and IT. At the same time, certain limitations and challenges are identified: technical (OCR quality, diverse data formats), methodological (risk of reductionism, loss of context), ethical (authorship, authenticity of documents), and institutional (lack of funding and digital infrastructure in Ukraine). It is concluded that DH serves not only as a technical toolkit but also as a new research paradigm capable of integrating Ukrainian science into the global academic space. The authors propose directions for further research: development of a national methodology for applying DH in legal studies, creation of open databases, application of machine learning to the analysis of terminology, and implementation of GIS in the study of legal reforms.

Key words: Digital Humanities, historical and legal research, text analytics, network analysis, GIS technologies, source base.

Постановка проблеми. У XXI столітті наукова сфера переживає кардинальні трансформації, що зумовлені стрімким розвитком цифрових технологій та їх проникненням у всі галузі знань. Сучасна історико-правова наука, яка традиційно спиралася на класичні методи аналізу й інтерпретації джерел, дедалі більше стикається з викликами цифровізації. Якщо раніше дослідник працював переважно з архівними матеріалами у фізичному вигляді та здійснював текстологічний аналіз вручну, то сьогодні все більшої ваги набувають електронні бази даних, цифрові архіви, системи візуалізації та аналітичні інструменти, які дозволяють здійснювати багатовимірне та масштабне дослідження правових пам'яток.

Проблема полягає не лише в зростанні кількості доступних джерел завдяки їхньому масовому оцифруванню, але й у зміні самої природи дослідження: цифрове середовище вимагає нових методологічних підходів, які

здатні інтегрувати інформаційні технології у традиційні схеми історико-правового аналізу. Таким чином, постає питання не тільки про технічне забезпечення наукової роботи, а й про переосмислення теоретичних і методологічних основ дисципліни.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, інтеграція гуманітарних і комп'ютерних наук постає як один із провідних методологічних трендів сучасної науки. Цей процес відображає глобальну тенденцію до міждисциплінарності, яка дозволяє не лише об'єднувати інструментарій різних галузей знань, але й формувати нові дослідницькі парадигми. У випадку історико-правових досліджень цифровізація відкриває можливості для системного аналізу великих корпусів текстів, моделювання соціально-правових процесів, створення інтерактивних баз даних та візуальних реконструкцій.

По-друге, стрімке поширення цифрових технологій у суспільному житті обумовлює появу нових форматів збереження, представлення й обробки правових документів. Сучасний дослідник історії держави та права дедалі частіше працює не зі стародруками в архівах, а з електронними копіями документів у спеціалізованих базах чи наукових платформах. Це змінює не лише характер доступу до джерел, але й сам підхід до їх аналізу, адже цифрове середовище вимагає використання специфічних методів роботи з інформацією.

По-третє, актуальність теми посилюється необхідністю формування вітчизняної школи цифрових гуманітарних досліджень, здатної інтегрувати українські наукові практики у міжнародний академічний простір. На відміну від багатьох європейських та американських університетів, де Digital Humanities (далі – DH) вже давно стали установленою сферою досліджень, в Україні цей напрям лише набирає обертів. Для історико-правової науки це означає потребу у системному осмисленні світових напрацювань, адаптації найкращих практик та виробленні власної методологічної бази.

По-четверте, актуальність зумовлена й потребою критичного підходу до цифровізації гуманітарних досліджень. Попри очевидні переваги цифрових технологій, вони не є універсальним інструментом, а їх некритичне використання може призвести до спрощення складних історико-правових процесів, підміни якісного аналізу статистичними показниками або до втрати автентичності джерел. Відтак важливим завданням науки є не лише впровадження цифрових технологій, але й вироблення адекватних методів їх інтерпретації.

У цьому контексті дослідження цифрових гуманітарних наук в історико-правовій площині постає надзвичайно актуальним і перспективним. Воно дозволяє не лише осмислити новітні тенденції розвитку світової науки, але й визначити власні орієнтири для української історико-правової школи, інтегрувати її у глобальний науковий простір, зберігаючи при цьому специфіку національної традиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифрові гуманітарні науки останні два десятиліття стали одним із найдинамічніших напрямів розвитку сучасних гуманітарних студій. Питання їхнього методологічного підґрунтя та інституційного оформлення активно розробляються у зарубіжних дослідженнях, зокрема у праці С. Шрайбман, Р. Сіменс та Дж. Ансворт «A Companion to Digital Humanities», де автори окреслили DH як міждисциплінарну сферу, що об'єднує традиційні гуманітарні методи з цифровими інструментами для аналізу великих масивів даних [1]. Подібну позицію займає й Д. Беррі, наголошуючи на тому, що цифрові гуманітарні науки є не лише інструментальною базою, а й новою формою мислення у гуманітарних дослідженнях [2].

Значну увагу у західній науці приділяють також конкретним прикладним інструментам DH. Наприклад, роботи М. Каїса й С. Бодена аналізують використання текстомайнінгу та методів обробки природної мови (NLP) у вивченні історичних документів, акцентуючи на можливості відстеження семантичних змін правових термінів у довготривалій перспективі [3]. У сфері правознавства ці підходи активно розвиваються, зокрема у рамках так званих Legal Tech Studies, що поєднують аналіз правових джерел із методами обчислювальної лінгвістики [4].

Особливої уваги заслуговують дослідження, присвячені цифровим архівам. У Європейському Союзі та США реалізуються масштабні проєкти з оцифрування правових і історичних пам'яток, серед яких – Europeana Collections, Harvard Law Library Digital Collections, Corpus of Early Modern Legal Documents. Зауважується, що доступ до таких ресурсів докорінно змінює практику роботи дослідника, забезпечуючи швидкий пошук і комплексний аналіз

текстів, що раніше були доступні лише у вузьких архівних фондах [5].

У вітчизняній науці проблематика цифрових гуманітарних досліджень перебуває лише на етапі становлення. Українські дослідники гуманітарного знання І. Дзюба, М. Журба, Л. Зашкільняк неодноразово наголошували на потребі методологічного оновлення гуманітаристики, однак спеціалізовані праці, що комплексно розглядають DH у сфері історико-правових студій, поодинокі. Зокрема, у працях А. Марущака, С. Петрова [6] та Р. Єннана [7] розглядається питання використання електронних ресурсів у правознавстві, але їх акцент здебільшого спрямований на прикладні аспекти доступу до правової інформації, а не на методологічні інновації.

Водночас окремі спроби впровадження цифрових методів у дослідження історії держави та права вже здійснюються. Наприклад, в українських наукових проєктах у галузі правознавства відзначаються спроби використання електронних архівів, систематизації джерел у відкритих базах даних, застосування програм для статистичного аналізу правових текстів. У праці Н. Пасічник та Р. Ріжняка [8] проведений аналіз сучасних методологічних інновацій в історико-правових дослідженнях крізь призму цифрової гуманітаристики та правової антропології. У цьому контексті перспективним виглядає досвід міждисциплінарних досліджень, зокрема у співпраці правників з істориками, фахівцями з IT та спеціалістами у сфері бібліотечно-інформаційних наук.

Зарубіжні автори також звертають увагу на проблемні аспекти цифровізації гуманітарних досліджень. Наприклад, М. Халл наголошує на ризиках редукціонізму, коли складні історико-правові явища зводяться до кількісних показників, що позбавляє дослідження глибинного змісту [9]. Схожі занепокоєння висловлюють Й. Ніхан та А. Флінн, підкреслюючи важливість балансування між традиційними методами джерелознавчої критики та інноваційними цифровими підходами [10].

Таким чином, аналіз останніх досліджень свідчить, що у світовій науковій практиці DH розглядаються як повноцінний методологічний напрям, здатний докорінно змінити характер гуманітарних досліджень, у тому числі історико-правових. В українській науці ця проблематика поки що лише починає розвиватися, однак уже зараз можна спостерігати інтерес до цифрових методів, зокрема у сфері правової історії. Це створює умови для подальшої інтеграції вітчизняних досліджень у міжнародний науковий простір та формування власних методологічних підходів до застосування DH у вивченні історії держави та права.

Метою цієї роботи є дослідження потенціалу цифрових гуманітарних наук у сфері історико-правових студій, виявлення перспектив їх застосування та окреслення існуючих обмежень. Автори прагнуть продемонструвати, що використання цифрових інструментів (зокрема текстової аналітики, мережевого аналізу, візуалізації даних, геоінформаційних систем) здатне якісно розширити горизонти історико-правових досліджень, надати новий імпульс для порівняльних та міждисциплінарних студій, а також посприяти створенню відкритого наукового простору.

При цьому важливим завданням статті є не лише показати сильні сторони цифрових гуманітарних підходів, а й виявити їхні проблемні аспекти. Йдеться, зокрема, про ризики редукціонізму при кількісному аналізі складних історико-правових явищ, питання автентичності оцифрованих документів, труднощі уніфікації даних, а також етичні виклики, пов'язані з використанням великих масивів інформації. Таким чином, стаття має на меті вироблення збалансованого бачення ролі DH в історико-правових дослідженнях, що враховуватиме як їхній потужний потенціал, так і їхні обмеження.

Виклад основного матеріалу. Поняття «цифрові гуманітарні науки» виникло у 1990-х роках як еволюція напрямку, відомого під назвою «гуманітарна інформатика» (Humanities Computing). Початково цей напрям стосувався переважно використання комп'ютерних технологій для створення електронних каталогів, словників і баз даних, а також для автоматизації процесу опрацювання гуманітарних текстів [11]. Однак із початку XXI ст. ДН вийшли за межі допоміжної дисципліни та сформувалися як окрема галузь, що має власні методологічні орієнтири, дослідницькі центри та міжнародні асоціації. ДН стали розглядати не лише як набір інструментів, а як методологічну парадигму, яка поєднує комп'ютерні технології та гуманітарні дослідження, змінюючи сам спосіб мислення вченого [1], а також створює нові умови для інтерпретації гуманітарних феноменів, оскільки ДН дозволяють працювати з великими масивами даних (Big Data) та здійснювати багаторівневий аналіз, що раніше був практично неможливим [2].

Становлення ДН відбувалося на тлі загальної цифрової трансформації науки, коли традиційні форми дослідження (робота з друкованими архівами, ручне кодування даних, індивідуальні картотеки) поступово замінювалися цифровими базами, інструментами статистичного аналізу, мережевими моделями та візуалізаціями. Це призвело до формування нового типу гуманітарного знання – інтегрованого, багатоканального та технологічно орієнтованого.

Розвиток цифрових гуманітарних наук можна умовно розділити на кілька провідних напрямів, кожен з яких має практичне значення для історико-правових досліджень. Одним із ключових напрямів ДН є створення великих *електронних архівів та колекцій*, що забезпечують відкритий доступ до історико-культурних джерел. У Європі найбільш масштабним є проєкт *Europeana Collections*, що об'єднує мільйони оцифрованих документів, зображень і артефактів. В американському контексті значним ресурсом є *Harvard Law Library Digital Collections*, де зібрані рідкісні правові пам'ятки, доступні в електронному вигляді [5]. Такі архіви змінюють підхід дослідників до роботи з джерелами, оскільки дозволяють швидко здійснювати пошук, порівняння та комплексний аналіз документів.

Методи корпусної лінгвістики активно застосовуються у ДН для аналізу великих текстових масивів. Зокрема, йдеться про автоматичне виявлення частотності термінів, вивчення еволюції правових понять, виявлення семантичних полів у різні історичні періоди [3]. Технології обробки природної мови (NLP) дозволяють досліджувати тексти з різних епох, здійснювати автоматичне розпізнавання рукописів, а також знаходити приховані смислові закономірності.

Важливим інструментом ДН став *мережевий аналіз* (Network Analysis), який застосовується для виявлення та моделювання взаємозв'язків між різними соціальними, політичними та правовими інституціями або учасниками відповідних процесів. Наприклад, у дослідженні історії права мережевий аналіз може бути використаний для вивчення відносин між законодавчими органами, судовими інституціями та окремими діями у різні історичні періоди [12].

Методи *візуальної аналітики* дозволяють перетворювати великі масиви даних на наочні схеми, діаграми та карти. Це не лише полегшує інтерпретацію, але й відкриває можливості для виявлення нових закономірностей, які залишалися прихованими у текстових джерелах [13].

Геоінформаційні системи (GIS) стали важливим інструментом для історичних досліджень, зокрема у сфері права. Вони дозволяють відтворювати просторові аспекти розвитку державних і правових інституцій, візуалізувати територіальні зміни адміністративних кордонів, а також аналізувати просторову динаміку реформ [14].

Використання цифрових гуманітарних наук у сфері права має значний потенціал. По-перше, ДН сприяють

реконструкції джерел: за допомогою OCR-технологій (оптичного розпізнавання текстів) та корпусної лінгвістики стає можливим відновлення й систематизація стародавніх та середньовічних правових пам'яток, які раніше були важкодоступними. По-друге, ДН забезпечують порівняльний аналіз: дослідники отримують можливість зіставляти значні масиви правових документів різних країн і періодів, що відкриває нові горизонти для компаративістики [4]. По-третє, цифрові методи створюють передумови для нової інтерпретації правових процесів. Наприклад, мережевий аналіз дозволяє виявити структури взаємодії між політичними та правовими інститутами, GIS-технології – відтворити територіальний вимір судово-адміністративних реформ, а візуалізація даних – простежити динаміку еволюції правових понять у часі. По-четверте, ДН відіграють ключову роль у формуванні відкритої науки (Open Science). Використання цифрових архівів і баз даних забезпечує прозорість та відтворюваність досліджень, що особливо важливо для історико-правової науки, де питання достовірності джерел є одним із визначальних.

Загалом, ДН у сфері права виступають не просто як набір технічних інструментів, а як нова дослідницька парадигма, яка здатна переосмислити усталені методологічні підходи та сприяти інтеграції історико-правових студій у глобальний науковий простір.

Важливу роль для цифрових історико-правових досліджень має застосування джерельних баз. Одним із ключових напрямів цифрових гуманітарних наук у сфері історико-правових досліджень є створення *електронних копій і публікацій нормативно-правових джерел* різних історичних епох. Такі цифрові ресурси відкривають доступ до унікальних документів, які раніше були доступні лише у спеціалізованих архівах чи бібліотеках. Значну увагу в наукових студіях привертають «Литовські статуті» – збірки права Великого князівства Литовського XVI–XVII ст., які мали суттєвий вплив на розвиток правових систем України, Білорусі та Польщі. Оцифровані версії статутів сьогодні доступні на веб-платформах низки бібліотек та дослідницьких інституцій, що дозволяє не лише проводити текстологічний аналіз, але й застосовувати інструменти корпусної лінгвістики для вивчення правових понять [15]. Вагомим ресурсом є *Harvard Law Library Digital Collections*, де зібрані численні пам'ятки правової думки, у тому числі ранні кодекси, конституційні акти та коментарі до законодавства. Цей проєкт є взірцем комплексного цифрового архіву, де поєднуються повнотекстові бази, зображення оригінальних документів і можливості їхньої цифрової обробки [16]. Крім того, значні зусилля спрямовані на створення електронних копій національних конституцій. Так, у рамках ініціативи *Constitute Project*, започаткованої *Google Ideas* та *Comparative Constitutions Project*, створено глобальну базу даних, що містить оцифровані тексти конституцій світу з можливістю пошуку за ключовими категоріями [17]. Для дослідників історії держави та права це відкриває нові можливості порівняльного аналізу розвитку конституційних інститутів.

Другим важливим компонентом джерельної бази є *національні цифрові архіви*, які об'єднують документи різних історичних періодів у межах певної країни. В українському контексті показовим прикладом є Електронний архів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. У його фондах містяться оцифровані копії рідкісних юридичних видань, архівних матеріалів та документів з історії права, що стали доступними широкому колу дослідників [18]. Важливість цього архіву полягає не лише у збереженні національної правової спадщини, але й у створенні інструментарію для подальшого використання ДН-методів у її вивченні. У європейському масштабі центральним проєктом є *Europeana*, яка об'єднує культурну та документальну спадщину країн ЄС.

У колекціях цього ресурсу можна знайти чимало правових джерел, серед яких середньовічні хартії, судові акти, адміністративні документи [19]. Особливість Europeana полягає у тому, що вона надає уніфікований доступ до фондів національних архівів і бібліотек, забезпечуючи інтеграцію правової та культурної спадщини у цифровий простір. Варто також відзначити ініціативи США, зокрема National Archives and Records Administration (NARA), яка здійснює систематичне оцифрування федеральних нормативних актів, судових рішень і матеріалів Конгресу [20]. Такі проекти сприяють формуванню широкої джерельної бази для вивчення еволюції правових систем у глобальному контексті.

Окрему категорію складають *спеціалізовані бази даних правових документів*, що поєднують у собі особливості цифрових архівів і аналітичних платформ. Однією з найавторитетніших міжнародних платформ є HeinOnline, яка містить величезний масив правових джерел: від ранніх юридичних журналів до сучасних законодавчих актів та міжнародних угод. Для історико-правових студій особливу цінність має колекція «Legal Classics», де зібрані фундаментальні праці з правознавства XVIII–XIX ст., що дозволяє простежити еволюцію юридичної науки [21]. Важливим ресурсом є також Legal Information Institute (LII) при Корнельському університеті, який забезпечує відкритий доступ до нормативних актів США, а також містить аналітичні матеріали й довідкові дані [22]. Для дослідників права цей ресурс є прикладом успішної моделі «open access», що робить правові знання максимально доступними. У сфері ранньомодерних студій цікавим є Corpus of Early Modern Legal Documents, який надає можливість досліджувати правові акти XVI–XVIII ст., включно з муніципальними статутами та судовими справами [23]. Використання цього ресурсу у поєднанні з ДН-методами (корпусна лінгвістика, мережевий аналіз) створює передумови для багаторівневого аналізу ранньомодерної правової культури.

Загалом, джерельна база для цифрових історико-правових досліджень є багатогранною і включає як оцифровані класичні кодекси та статuti, так і національні цифрові архіви та сучасні правові бази даних. Їх поєднання створює унікальні можливості для міждисциплінарних студій, які використовують методологію ДН. Застосування цих ресурсів відкриває нові горизонти у вивченні історії держави та права: від реконструкції правових текстів і компаративістики до створення візуалізацій та інтерактивних моделей розвитку правових систем.

Сучасна методологія історико-правових досліджень дедалі активніше спирається на методи цифрової обробки історико-правових джерел, які дозволяють не лише зберігати й систематизувати джерела, але й розкривати нові аналітичні можливості. У цьому контексті особливого значення набувають методи текстуальної аналітики, мережевого аналізу, GIS-технології та інструменти візуальної аналітики.

Методи *автоматизованого аналізу текстів* (наприклад, Text Mining, NLP) – одна з ключових сфер ДН, що забезпечує роботу з великими масивами правових документів і дозволяє виявляти закономірності, які неможливо було побачити традиційними засобами. Важливою передумовою цифрової обробки є оптичне розпізнавання текстів (Optical Character Recognition, OCR), яке дає можливість перетворювати скановані зображення рукописів чи друкованих документів на машиночитуваний текст. Це особливо актуально для історико-правових джерел, оскільки значна їхня частина існує лише у вигляді архівних копій або видань XIX ст. Застосування OCR-технології успішно продемонстровано у проєктах Transkribus (European READ Project), який забезпечує автоматизоване розпізнавання історичних рукописів різними мовами, у тому числі староукраїнською та латинською [24]. *Текстова*

аналітика передбачає виявлення частотних характеристик, тематичних полів та еволюції ключових понять у правових документах. Інструменти корпусної лінгвістики та алгоритми обробки природної мови (NLP) дозволяють здійснювати порівняльний аналіз термінології, простежувати зміну значень правових категорій у різні історичні періоди [25]. Наприклад, на основі корпусного аналізу правових текстів XVII–XIX ст. можна дослідити частотність уживання понять «закон», «право», «суд». Попередні результати показують, що у XVII ст. термін «право» мав більш широкий смисловий спектр, охоплюючи як юридичну, так і моральну сферу, тоді як у XIX ст. відбувається його спеціалізація у зв'язку з кодифікаційними процесами. Подібні результати досягаються завдяки поєднанню OCR-розпізнавання та Text Mining, що значно розширює можливості історико-правового аналізу [26].

Мережевий аналіз, запозичений з соціології та інформатики, дозволяє моделювати структури взаємозв'язків між історико-правовими суб'єктами та інституціями. Застосування методів Network Analysis у сфері права дозволяє вивчати комунікаційні та інституційні зв'язки між законодавчими органами, судами та окремими політичними діячами. Зокрема, виявлення ступеня «центральності» певних осіб чи інституцій може пролити світло на механізми ухвалення рішень у різні історичні епохи [14]. Цікавим є досвід моделювання карти взаємодії сеймових комісій Речі Посполитої у прийнятті правових актів XVII–XVIII ст. За допомогою мережевого аналізу можна відтворити структуру взаємозалежностей між шляхтою, сеймовими депутатами та комісіями, що приймали закони. Такі моделі демонструють, що впливові позиції часто займали не формально найвищі органи, а проміжні комісії, які координували інтереси різних груп [27].

Геоінформаційні системи (GIS) відкривають нові перспективи для просторового аналізу історико-правових процесів. Завдяки поєднанню картографічних матеріалів і правових документів можна візуалізувати територіальні аспекти реформ, аналізувати зміни в адміністративному поділі та поширенні судових інституцій. Це дозволяє з'ясувати, як право функціонувало в конкретному просторовому контексті [14]. Наприклад, GIS-технології дозволяють відтворити карту змін у судово-адміністративних округах XIX ст. у межах українських земель Російської імперії. Візуалізація показує, що судові округи створювалися з урахуванням транспортної інфраструктури та демографічних чинників, що можна простежити через поєднання правових актів і статистичних матеріалів [28].

Візуалізація даних відіграє особливу роль у ДН, оскільки сприяє інтеграції складних масивів інформації у наочні моделі. Візуальна аналітика дозволяє представляти еволюцію правових інститутів через графіки, діаграми, динамічні карти та інші інтерактивні візуальні форми. Це не лише підсилює наукову аргументацію, а й сприяє доступності результатів досліджень для ширшої аудиторії [13]. Наприклад, хронологічна інфографіка може відобразити динаміку змін у системі правових інститутів України протягом XVII–XIX ст., показуючи процеси кодифікації, реформи судів, появу нових органів управління. Таке поєднання текстових і візуальних форматів створює умови для міждисциплінарного аналізу, що інтегрує історію, право та інформатику.

Загалом, методи цифрової обробки історико-правових джерел становлять основу сучасної методології ДН. Вони дозволяють поєднувати традиційні прийоми історико-правового аналізу з інноваційними підходами до роботи з великими даними. Текстуальна аналітика забезпечує системне дослідження термінології та структури правових текстів; мережевий аналіз відкриває нові горизонти вивчення інституційних зв'язків; GIS-технології додають просторовий вимір у дослідження правових реформ; візуальна аналітика інтегрує результати у доступні та наочні

моделі. Усе це разом сприяє формуванню нової дослідницької парадигми в історико-правовій науці.

Розвиток цифрових технологій відкриває перед історико-правовою наукою нові можливості, які виходять далеко за межі традиційних методів аналізу. Перспективи застосування ДН у цій сфері пов'язані з розширенням масштабів досліджень, можливістю автоматизованого пошуку закономірностей, міжнародною інтеграцією та формуванням нових інтердисциплінарних шкіл.

По-перше, однією з ключових перспектив є використання концепції Big Data у сфері історико-правових студій. Традиційний аналіз джерел часто обмежувався кількома десятками чи сотнями текстів, які дослідник міг опрацювати вручну. Натомість цифрові інструменти дозволяють залучати тисячі документів, що створює принципово новий рівень узагальнень. Методи обробки великих даних у поєднанні з корпусною лінгвістикою та алгоритмами машинного навчання забезпечують можливість масштабного дослідження юридичних текстів – від середньовічних кодексів до законодавчих актів XIX–XX ст. [29]. Аналіз масивів нормативних документів, судових протоколів чи парламентських стенограм дозволяє відтворити не лише зміст, а й соціальні, політичні та ідеологічні контексти їхнього створення. Отже, перспектива Big Data для історико-правових досліджень полягає у переході від мікроаналізу окремих джерел до макроаналізу структур правової культури. Це забезпечує більш комплексне бачення правових процесів у довготривалій історичній динаміці.

По-друге, ще однією вагомим перспективою є застосування методів автоматизованого аналізу даних для виявлення закономірностей, непомітних у традиційних дослідженнях. Методи Text Mining та Natural Language Processing дозволяють виявляти семантичні кластери, співвідношення понять, а також трансформації правової термінології у часі [26]. Алгоритми машинного навчання (наприклад, topic modeling) відкривають можливість для класифікації великих обсягів правових текстів за тематикою, стилем чи типом дискурсу. Такі методи допомагають реконструювати інтелектуальні традиції, виявити приховані ідеологічні наративи або дослідити соціальні групи, що стояли за правотворчими процесами. У перспективі це дозволяє будувати нові інтерпретації історії права, де увага фокусується не лише на змісті норм, а й на дискурсивних практиках, у яких вони формувалися [30].

По-третє, цифрові гуманітарні підходи сприяють розвитку міжнародної інтеграції в історико-правових дослідженнях. Відкриті цифрові архіви, такі як Europeana, Harvard Law Library Digital Collections, HeinOnline чи Corpus of Early Modern Legal Documents, створюють можливість для спільного доступу науковців різних країн до єдиної джерельної бази [31]. Це усуває географічні бар'єри, які тривалий час обмежували історико-правові студії. Тепер дослідник з України чи Польщі може працювати з оцифрованими джерелами англійського чи французького права XVII–XVIII ст. без фізичної присутності в архіві. Більше того, завдяки цифровим платформам з'являється можливість реалізації колективних проєктів, що об'єднують науковців різних дисциплін та країн. У перспективі це сприятиме формуванню глобальних баз даних правових текстів, які стануть основою для кроскультурних та компаративних досліджень історії права.

Нарешті, одним із найважливіших напрямів розвитку є формування нових інтердисциплінарних дослідницьких шкіл на стику права, історії та інформаційних технологій. Залучення IT-інструментів вимагає не лише технічної компетентності, а й розробки нових методологій, які поєднують правовий аналіз із цифровою аналітикою [2]. Такі школи створюють умови для підготовки нового покоління науковців, здатних одночасно працювати з історичними джерелами та програмними алгоритмами. Це передбачає появу нових освітніх програм, дослідницьких лаборато-

рій та міжуніверситетських центрів. У перспективі саме такі інтердисциплінарні колаборації можуть стати каталізатором появи інноваційних підходів до вивчення історії права, які значною мірою оновлять наукову парадигму та методологічний апарат історико-правової науки [32].

Таким чином, перспективи застосування цифрових гуманітарних підходів у сфері історико-правових досліджень свідчать про поступову трансформацію наукової парадигми. Масштабний аналіз (Big Data) забезпечує можливість дослідження правових процесів у довготривалій динаміці; автоматизований пошук закономірностей дозволяє виявляти нові смислові контексти у джерелах; міжнародна інтеграція на основі цифрових архівів знімає бар'єри у доступі до джерел; формування інтердисциплінарних шкіл гарантує підготовку нового покоління дослідників. Усе це засвідчує, що цифрові гуманітарні методи не лише збагачують історико-правову науку інструментально, але й формують нову якість її розвитку у глобальному інтелектуальному просторі.

Попри значний потенціал цифрових гуманітарних методів, їх застосування в історико-правових студіях стикається з низкою обмежень і викликів. Вони пов'язані не лише з технічними аспектами цифровізації, але й із методологічними, етичними та інституційними проблемами. Особливої уваги потребує український контекст, де проблематика ДН перебуває на стадії становлення.

По-перше, одним із базових викликів є технічні труднощі, пов'язані з обробкою історико-правових джерел. Насамперед ідеться про якість технології оптичного розпізнавання символів (OCR). Багато історичних документів збереглися у пошкодженному вигляді, з нестандартними шрифтами (готика, старослов'янські варіанти кирилиці), орфографічними особливостями чи рукописними вставками. Це ускладнює автоматичне розпізнавання і вимагає значних ресурсів на корекцію. Ще однією проблемою є різноманітність форматів даних. Цифрові архіви часто використовують різні стандарти кодування текстів (TEI, XML, JSON), що створює труднощі для інтеграції інформації з різних ресурсів. Відсутність єдиних технічних протоколів ускладнює порівняння джерел і гальмує створення глобальних баз даних правових текстів.

По-друге, вагомим блоком проблем є методологічні ризики. Застосування кількісних методів до правових текстів відкриває нові горизонти, проте водночас створює небезпеку втрати контексту. Автоматизований аналіз частоти вживання понять чи мережевих зв'язків між об'єктами (суб'єктами) може показати загальні закономірності. Однак без урахування історичного, політичного чи культурного контексту такі результати можуть бути спотвореними. Існує також ризик редукціонізму: складні правові явища можуть бути зведені до статистичних показників, що позбавляє дослідження багатовимірності. К. Хейл зазначає, що текстомайнінг у гуманітаристиці здатний «замінити глибоке розуміння поверхневими закономірностями» [9]. Для історико-правової науки, де значення мають як юридичні формулювання, так і соціально-культурний контекст їхнього функціонування, це становить серйозний виклик.

По-третє, цифровізація джерел також актуалізує низку етичних проблем. Перш за все, це питання авторства й прав на використання цифрових копій. Хоча більшість історичних документів є суспільним надбанням, електронні архіви часто встановлюють власні правила доступу й цитування, що ускладнює вільне використання даних. Крім цього, постає проблема автентичності. Оцифровані документи є вторинними копіями, які можуть містити технічні помилки (наприклад, неправильне відображення символів) чи бути зміненими внаслідок редакторського втручання. Для історико-правових досліджень, де навіть незначні зміни в формулюванні мають велике значення, це може призвести до хибних інтерпретацій.

По-четверте, в Україні розвиток цифрових гуманітарних підходів у сфері історико-правових досліджень має значний потенціал, однак стикається з інституційними обмеженнями. Передусім йдеться про недостатнє фінансування проєктів оцифрування архівів і створення баз даних. Багато правових джерел, що зберігаються в архівах і бібліотеках, досі не представлені в цифровому форматі або представлені фрагментарно.

Нарешті, ще однією проблемою є відсутність розвинутої цифрової інфраструктури. На відміну від європейських і американських університетів, де діють спеціалізовані центри ДН, в Україні подібні ініціативи лише формуються і здебільшого не мають системної підтримки з боку держави. Крім того, бракує освітніх програм, які б готували дослідників, здатних працювати одночасно з правовими текстами й ІТ-інструментами. Отже, український контекст визначається поєднанням значного наукового потенціалу й водночас обмежених ресурсів. Подолання цих викликів можливе лише за умов міжінституційної співпраці й інтеграції у міжнародні цифрові проєкти.

Таким чином, обмеження цифрових гуманітарних підходів у сфері історико-правових досліджень можна згрупувати в чотири основні категорії: технічні, методологічні, етичні й інституційні. Якість OCR і різноманітність форматів даних ускладнюють роботу з джерелами; кількісні методи несуть ризик втрати контексту; питання авторства та автентичності ставлять етичні бар'єри; в Україні додатковими перешкодами є брак фінансування й цифрової інфраструктури. Попри це, більшість із зазначених викликів можуть бути подолані завдяки розвитку технологій, формуванню міждисциплінарних шкіл та міжнародній кооперації. Для української науки важливо не лише долучатися до глобальних тенденцій, а й розробляти власні моделі інтеграції ДН в історико-правові дослідження.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження засвідчує, що цифрові гуманітарні науки стають одним із ключових методологічних трендів сучасної історико-правової науки. Вони забезпечують новий рівень доступу до джерельної бази, відкривають можливості масштабного аналізу правових текстів і створюють умови для розвитку міждисциплінарних підходів.

1. Цифрові методи – текстова аналітика, мережевий аналіз, GIS-технології, візуалізація даних – дозволяють реконструювати історико-правові процеси на якісно

новому рівні, поєднуючи традиційні прийоми аналізу з інноваційними інструментами обробки великих даних.

2. Оцифровані кодекси, статuti, конституції, національні цифрові архіви та міжнародні бази даних формують багаторівневу інфраструктуру для досліджень. Використання цих ресурсів відкриває нові перспективи компаративістики, реконструкції правових традицій та міжнародної інтеграції науки.

3. Цифровізація історико-правових студій сприяє розширенню масштабів аналізу завдяки Big Data, автоматизованому пошуку прихованих закономірностей у правових текстах, розвитку глобальної наукової кооперації, формуванню нових міждисциплінарних дослідницьких шкіл.

4. Разом із тим існують суттєві бар'єри: технічні (якість OCR, різні формати даних), методологічні (ризик редукціонізму, втрата контексту), етичні (авторство, автентичність), інституційні (недостатнє фінансування та відсутність розвинутої інфраструктури в Україні). Подолання цих проблем вимагає критичного підходу та міжнародної співпраці.

5. Для вітчизняної історико-правової науки важливо розробити власну модель інтеграції ДН, що передбачатиме: а) системне оцифрування правової спадщини; б) створення національних цифрових архівів; в) залучення України до глобальних цифрових проєктів; г) розвиток освітніх програм і підготовку фахівців із компетентностями в сфері права й цифрових технологій.

Таким чином, цифрові гуманітарні науки в історико-правових дослідженнях є не лише технічним інструментарієм, а й новою дослідницькою парадигмою. Вони відкривають шлях до інноваційного переосмислення історії держави та права, сприяють міжнародній інтеграції української науки й формуванню нових освітньо-наукових практик. Подальший розвиток цієї сфери залежатиме від ефективності подолання технічних, методологічних та інституційних бар'єрів і здатності українських дослідників інтегруватися у світовий науковий простір. Продовження досліджень цього напрямку може бути реалізоване в розробці методології застосування ДН у правових студіях із урахуванням української специфіки, в порівняльних дослідженнях цифрових правових архівів Європи, США та України, у використанні машинного навчання для аналізу історії правових термінів і понять, в інтеграції GIS у дослідження адміністративно-правових реформ в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

- Schreibman, S., Siemens, R., Unsworth, J. (eds.). *A Companion to Digital Humanities*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2016. 640 p.
- Berry, D.M. *Understanding Digital Humanities*. London: Palgrave Macmillan, 2012. 336 p. <https://doi.org/10.1057/9780230371934>
- Kais, M., Boden, S. *Natural Language Processing for Historical Legal Texts*. *Journal of Computational Humanities*, 2019, 4(1), pp. 55–73.
- Ashley, K.D. *Artificial Intelligence and Legal Analytics: New Tools for Law Practice in the Digital Age*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 111 p. <https://doi.org/10.1017/9781316761380>
- Terras, M. *Digitization and Digital Resources in the Humanities*. London: Routledge, 2015. <https://doi.org/10.29085/9781856049054.004>
- Марущак, А.І., Петров, С.Г. Зміст поняття «державні електронні інформаційні ресурси». *Інформація і право*, 2018, № 4 (27), с. 15–21. https://ippi.org.ua/sites/default/files/4_10.pdf
- Єннан, Р.Є. Цифровізація права та формування цифрового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 1, № 83. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.29>
- Пасічник Н., Ріжняк Р. Сучасні методологічні інновації в історико-правових дослідженнях: цифрова гуманітаристика та правова антропологія. *Наше право*, № 3, 2025, С. 290–301. <https://doi.org/10.71404/NP.2025.3.41>
- Hall, M. *Opportunities and Risks in Digital Humanities Research*. In book: *Kooperationen in den digitalen Geisteswissenschaften gestalten* (pp. 47–66). Publisher: V&R unipress GmbH. <https://doi.org/10.14220/9783737011778.47>
- Nyhan, J., Flinn, A. *Computation and the Humanities: Towards an Oral History of Digital Humanities*. Springer Series on Cultural Computing (SSCC), 2016. 426 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-20170-2>
- McCarty, W. *Humanities Computing*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005. <https://link.springer.com/book/9781403935045>
- Scott, J. *Social Network Analysis*. 4th ed. London: Sage, 2017. 216 p. <https://doi.org/10.4135/9781529716597>
- Manovich, L. *Cultural Analytics*. Cambridge, MA: MIT Press, 2020. ISBN 9780262037105. <https://drive.google.com/file/d/1NuSQcggZk4sToU3EfeFmq1jPC36hU58/view>
- Gregory, I.N., Ell, P.S. *Historical GIS: Technologies, Methodologies and Scholarship*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN-13 978-0-511-37878-2. <https://scispace.com/pdf/historical-gis-technologies-methodologies-and-scholarship-1bntxypz6a.pdf>
- Frost, R. *The Oxford History of Poland-Lithuania. Vol. I: The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385–1569*. Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-820869-3.
- Historical & Special Collections. 2023. Available at: <https://hls.harvard.edu/library/historical-special-collections/>
- Elkins, Z., Ginsburg, T., Melton, J. *The Endurance of National Constitutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817595>

18. Електронний архів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. Доступ: <http://dspace.nlu.edu.ua>
19. Europeana Collections. 2023. Available at: <https://www.europeana.eu/en/collections>
20. NARA. National Archives and Records Administration. 2021. Available at: <https://www.archives.gov>
21. HeinOnline. Legal Classics Collection. 2022. Available at: <https://home.heinonline.org>
22. Legal Information Institute (LII). 2022. Cornell Law School. Available at: <https://www.law.cornell.edu>
23. Corpus of Early Modern Legal Documents. 2020. Available at: https://icame.info/icame_static/manuals/LAMPETER/LAMPHOME.HTM
24. Kahle, P., Colutto, S., Hackl, G., & Mühlberger, G. Transkribus – A Service Platform for Transcription, Recognition and Retrieval of Historical Documents. 14th International Conference on Document Analysis and Recognition (ICDAR), 2017.
25. Bamman, D., Underwood, T., Smith, N. A. A Bayesian Mixed Effects Model of Literary Character. ACL Proceedings, 2019. <https://doi.org/10.3115/v1/P14-1035>
26. Piotrowski, M. Natural Language Processing for Historical Texts. Synthesis Lectures on Human Language Technologies, 5(2), 2012. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-02146-6>
27. Kumekawa, I. Historical Network Analysis: Two Problems of Scale. In: The Sage Handbook of Social Network Analysis. Sage Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781529682618.n18>
28. Knowles, A.K., Cole, T., Giordano, A. Geographies of the Holocaust. Bloomington: Indiana University Press, 2015. ISBN (Print) 9780253012111.
29. Jockers, M.L. *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History*. Urbana: University of Illinois Press, 2013. 208 p. ISBN-10: 0252079078
30. Blevins, C. *Space, Nation, and the Triumph of Region: A View of the World from Houston*. Journal of American History, 101(1), 2014, pp. 122–147. <https://doi.org/10.1093/jahist/jau184>
31. Terras, M., Nyhan, J., Vanhoutte, E. (eds.). *Defining Digital Humanities: A Reader*. Farnham: Ashgate, 2013. ISBN 9781409469636/. <https://doi.org/10.1093/lc/fqu025>
32. Gold, M.K., Klein, L.F. (eds.). *Debates in the Digital Humanities 2019*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2019. <https://doi.org/10.5749/j.ctvg251hk>

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025
Дата публікації: 29.10.2025